

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

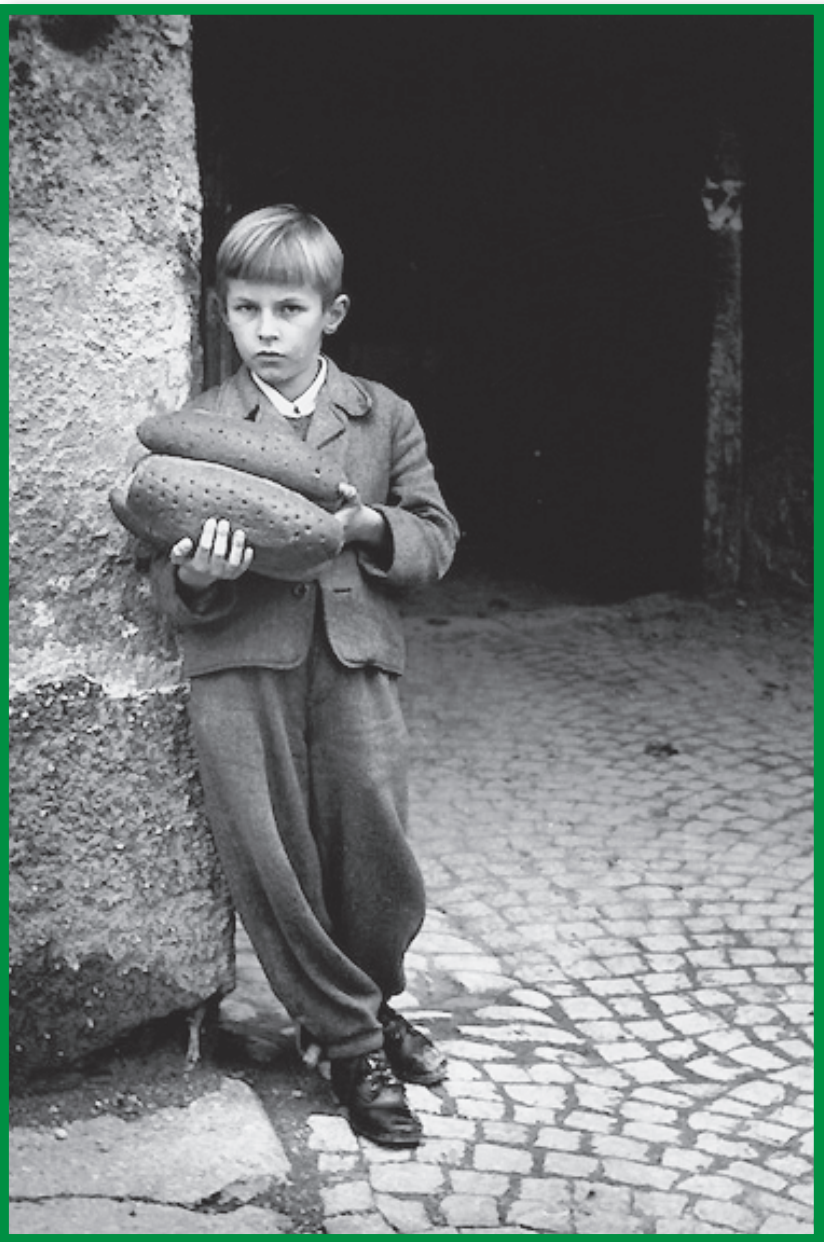
Kiekvienas – savo laimės kalvis

Lietuva keičiasi. Galbūt kai kurios permainos ir nėra pernelyg džiuginančios (kaip pavyzdys dažnai nurodoma emigracija, bet, tiesą pasakius, norėtusi šiuo atveju daugiau faktų, duomenų ir tyrimų, negu verkšlenimo ir bambėjimo, o tuo labiau – priešrinkiminių politikų raudų), tačiau yra įvykę dalykų, kurie neabejotinai geri ir teigiami.

Visų pirma – keičiasi žmonių mentalitetas. Formuojasi vidurinioji klasė – tegu ji dar ir nedidelė, bet jinau ryškėja. Ryškėja naujas visuomeninis žmogaus tipažas – veiklaus, energingo, protingo, kultūringo, atviro pasauliui ir visuomenei, nebebijančio kalbėti apie save, o tuo pačiu – ir apie visuomenės problemas. Žmogaus, kuris veiks, ieškos išeities, pozityvo, o ne sėdės, rankas sudėjęs, ir lauks, kol kas nors už jį padarys, ką nors jam duos ar padovanos, ir nežinia už ką – už gražias akis.

Nyksta bambeklių ir niurzgų karta, išauklėta ksenofobiškos, uždarnos sovietmečio sistemos, įpratintos džiūgauti ir raudoti tik tuomet, kai tam duodamas leidimas, pamalonindavusios konservuotų žirnelių *slojiku* per Spalio revoliucijos metines ir sekmadieniais rengdavusios leninines talkas. Daugelis tokių dalykų jaunajai kartai ne tik kad nėra egzotiška, bet tiesiog neįdomu. Ir galbūt dėl to senajai gvardijai yra graudu. O gal – pikta. Nes jos „vertybių“ jaunoji karta nebesupranta.

Ir štai tada, kaip rašo žurnalistas Romas Sadauskas-Kvietkevičius, atsiranda nesusipratimai. Žmonėms, kurie yra jauni ir ne tik kad užaugę demokratinėje aplinkoje, bet ir neperėmę nomenklatūrinio paveldo ir visų su tuo susijusių specifi-

Kazys Daugėla. Šeimos norma, Kemptenas, 1945–1949

kų ir ritualų, nebesupranta, kodėl taip elgiasi valdžia. To nesupranta ir kritiškai mąstantys vyresnieji, atsparūs primityviai politinei ideologinei kampanijai: „Štai iš kur atsiranda nesusipratimai, kai premjeras Algirdas Butkevičius nesupranta, kas blogo ministro Kęstučio Trečioko, Druskininkų mero Ričardo Malinausko ir jo paties pokalbiuose apie Vijūnėlės dvaro reikalus, o Garliavos skandalo veikėją Povilą Gylį pavadina tinkamu kan-

KĄ PASIIMTI IŠ TĖVO NAMŲ:

*liepinius rėmelius
šeimyniniam portretui
kuriuose tilptų
bent penketas nuo laiko
pageltusių pusbrolių
arba
nuzulintą juodkriaunį
kuriame užrašyta gražiausia
duonos riekimo melodija
o gal verksmas
arba
tolimą sidabrinės balandos
skundą
kvapą nupjautos žolės
prie sušaudytų žvyrduobių auštant
arba
neišską baimę prieš sutiktą vieškelyje
apšviestus veidus
pasilenkusius ties neišnešiota rytdiena
arba nieko*

Jonas Kalinauskas

didatu į Vidaus reikalų ministrus. Jis tiesiog kitaip mato pasaulį, nes yra žmogus iš praeities, iškeltas į valdžią tokių pat užstrigusių praeitame amžiuje rinkėjų iš nutriušusių bažnytkaimių ir silikatinų plytų kolchozinių gyvenviečių”(www.delfi.lt/news/ringas/lit/r-sadauskas-kvietkevicius-kam-lietuvoje-gera-gyventi.d?id=70878994).

Taigi – akivaizdi trintis tarp žmonių, kurie yra iš praeities, ir tų, kurie nori kurti ateitį. O ateities kūrimas be valios, be tiesos, be sąžiningumo ir be kryptingos veiklos vargiai įsivaizduojamas.

Pabaigai štai toks vaizdelis iš vienos TV laidos. Du gana jauni benamiai patenkinti giriasi, kaip dabar gerai gyvent, kai pradėjo veikti naujieji taromatai, kur už depozitinį butelį mokama po 10 eurocentų. Vaikiniai sakė, kad per dieną prirenka butelį už 20 ar net daugiau eurų. Jiems antrino pagyvenęs jų kolega, baksnodamas šiukšlių konteinerį lazdele. O štai prie labdaros valgyklos kalbinti žmonės buvo pikti ir net į kalbas nenorėjo leistis. O kai žurnalistė pasiūlė prisirinkti butelį ir taip papildyti savo tuščias pinigines, tai kiti net išsiėdė.

Ir galvok žmogus ką nori. Kurie iš jų – naujosios kartos žmonės, tegu ir valkatos, ir buteliuką mėgstantys, o kurie – senosios, įpratę, kad valstybė viską duotų. Ko gero, šiuo atveju tiktų posakis, kad kiekvienas – savo laimės kalvis.

Renata Šerelytė

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Kiekvienas – savo laimės kalvis • **2-as psl. Audronė Viktorija Škiudaitė.** Vilniaus universiteto bibliotekos unikumai masina studijuojančius iš visos Europos • **3-as psl. Astrida Petraitytė.** Istorinis-dokumentinis liudijimas iš prieškario • **4-as psl. „Paklydę paukščiai“** – visos dipukų kartos metafora. Birutė Putriūtė kalbina Dalia Cidzikaitė • **5-as psl. Renata Šerelytė.** Atminties laikas ir erdvė (Naujos knygos) • **6 psl. Algis Vaškevičius.** Vinco Krėvės-Mlckevičiaus gimtieji namai saugo jo atminimą • **7-as psl. Danutė Kalinauskaitė.** Post. Novelė • **8-as psl. Kultūros kronika**

Kitame numeryje: Prano Domšaičio knyga-katalogas • Paroda Maironio muziejuje, skirta Faustui Kiršai

Vilniaus universiteto bibliotekos unikumai masina studijuojančius iš visos Europos

Audronė V. Škiudaitė

Jau skelbėme apie seniausią Vilniaus universiteto bibliotekos dokumentą – pergamentą, kurį 1993 m. padovanojo JAV lietuvis iš Bostono Vladas Kulbokas. Įkišus nosį į šį lobyną, atsivėrė ir daugiau unikalių dalykų. Šie metai Lietuvoje yra paskelbti bibliotekų metais, o už ketverių metų Vilniaus universiteto biblioteka švęs 450-ąsias metines, taigi yra progų dar kartą žvilgtelti į šios žinių ir mokslo šventovės fondus.

Lucido, G. Opusculum de emendationibus temporum... Venezia, 1546.
Iš Žygimanto Augusto kolekcijos

Retų spaudinių skyriaus vedėja Virginija Galvanauskaitė ir rankraščių skyriaus bibliotekinė Nijolė Šulgienė pasakoja, kad iš 5 mln. knygų Vilniaus universiteto bibliotekoje senų, priklausančių retų spaudinių skyriui (XV–XVIII a.), yra netoli 170 tūkst. Tai didžiausia senųjų leidinių saugykla Lietuvoje, savo fondais ir reikšme galinti lygintis su garsiausiomis Rytų Europos bibliotekomis. Viena vertingiausių senų knygų čia yra Vilniaus universiteto teiktų mokslinių laipsnių rankraštinė knyga lotynų kalba. Įvairiais istorijos periodais Vilniaus universiteto bibliotekos knygos buvo išsklaidytos po įvairias šalis, ir raštų apie universiteto gyvenimą išliko labai nedaug. Ši knyga – viena iš tų nedaugelio.

Tikrasis knygos pavadinimas – „Laureae Academicæ seu Liber continens ritum promotorum ad gradum doctoratus, licentiatum, magisterii et baccalaureatus in alma Academia Vilnensi Soc. Iesu comparatus et ordinatus anno 1650“ (Akademijos laurai, arba laipsnių teikimo ir daktaro, licenciat, magistro ir bakalauro laipsnių siekiančiųjų Vilniaus Jėzaus Draugijos Akademijoje knyga, surašyta ir sudaryta 1650 metais). Bibliotekinė Nijolė Šulgienė sako, kad „tai ne tik ankstyvas, bet ir svarbus, vienintelis vientisas pirminis šaltinis tyrinėtojams, ieškantiems duomenų apie asmenis, įgijusius mokslo laipsnius Vilniaus universitete, laipsnius gavusių žmonių skaičių, sužinoti ar patikslinti šių asmenų kai kuriuos biografinius duomenis, tyrinėti universiteto tradicijas, savitumus bei akademinę aplinką.

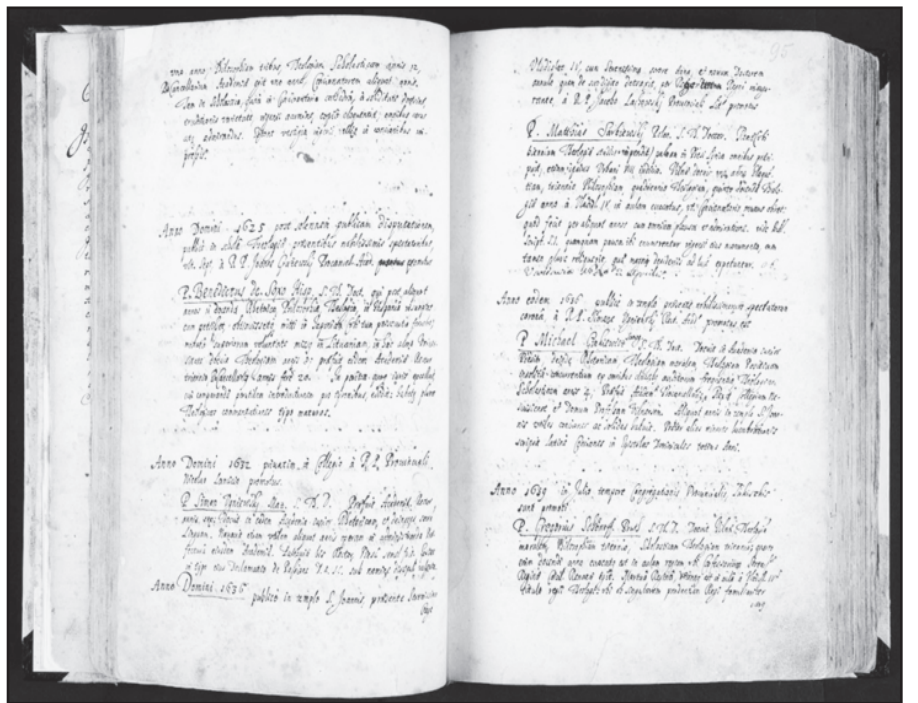
Šioje knygoje įregistruoti 4 076 asmenys, kuriems per du šimtus metų (1584–1781) Vilniaus universitetas suteikė filosofijos, teologijos, civilinės ir kanonų teisės mokslų laipsnius. Manoma, kad ši knyga yra antroji. Pirmoji,

spėjama, pradingo XVII a. viduryje, karų metais. Universitetui atsigavus nuo karų ir kitų negandų, vėl ėmus teikti mokslo laipsnius, universiteto sekretoriui iš įvairių kitų raštų pavyko atkurti ir įrašyti daugelio asmenų, kuriems buvo suteikti mokslo laipsniai iki XVII a. vidurio, pavardės. Vilniaus universitetas suteikė mokslinius laipsnius daugeliui žmonių, kurių indėlis yra svarus ir vertingas ne tik Lietuvos mokslui ir kultūrai. Minėtini Europoje savo veikalais ir darbais išgarsėję: M. Smigleckis – fundamentaliu veikalu „Logika“, Ž. Liauksminas – vertingu retorikos veikalu „Iškalbos praktika, arba retorikos meno taisyklės“, lotyniškai rašęs poetas M. Sarbievijus (juo daug kas rėmėsi, citavo, vadino sarmatų Horacijumi; lyrika buvo verčiama į daugybę kalbų ir leidžiama daugybę laidų; poetas buvo pripažintas Europoje, popiežius Urbonas VIII jį vainikavo laurų vainiku, kurį yra gavę Dantė bei Petrarka), gimtosios kalbos puoselėtojas K. Sirvydas, astronomas ir matematikas O. Kriugeris, Lietuvos istorijos tyrinėtojas A. Kojelavičius, raketinės artilerijos teoretikas K. Semenavičius, F. Barčas, Vilniaus universiteto rektorius, vienas iš pirmųjų Vilniaus universitete gavęs daktaro laipsnį, astronomai T. Žebrauskas (1753 m. Vilniuje įkūręs astronominę observatoriją), M. Počobutas ir kiti”.

Mokslo laipsnių teikimo registracijos knyga „Laureae Academicæ“ yra vienas vertingiausių ne tik Lietuvos mokslo paminklų, 2006 m. knyga įtraukta į UNESCO programos nacionalinį registrą „Pasaulio atmintis“. Į šį registrą įtraukta ir kita knyga – „Ypatingoji provincijolo knyga“, tai paprastai tariant – egzaminų knyga, kurioje surašyti 1584–1642 m. Vilniaus universitete laikusieji egzaminus studentai. Egzaminų knyga yra išversta iš lotynų kalbos į lietuvių kalbą. Rankraštyne taip pat saugomas vienintelis Lietuvoje pilnas, nedefektuotas II Lietuvos statutas, Mikalojaus Daukšos, Martyno Mažvydo katekizmai ir kt. retenybės.

Bibliotekinė Nijolė Šulgienė pasakoja, kad visos knygos saugomos saugyklose, kur matuojama temperatūra, drėgmė. Ypač saugomi vienetiniai egzemplioriai. Pvz., Daukšos ir Mažvydo katekizmai saugomi dar ypatingiau. Tokios knygos pritraukia į Vilnių studijuojančių iš visos Europos.

Universiteto biblioteka buvo pradėta kurti anksčiau negu pats universitetas (viena seniausių ir žymiausių Vidurio ir Rytų Europos aukštųjų mokyklų įkurta 1579 m.), dar prie Jėzuitų kolegijos. Steigiant kolegiją ypač prisidėjo vyskupas ir kultūrininkas Valerijonas Protasevičius (1504–1579), kuris rūpinosi, kad kartu su kolegija atsirastų ir biblioteka. Pagrindą šiai bibliotekai davė Vilniaus pavyskupio, literato, humanisto, bibliofilo Georgijaus Albiniiaus (1510–1570) biblioteka (šiuo metu išsklaidyta; Vilniaus universiteto bibliotekoje žinomos tik 6 jam priklausiusios knygos). V. Protasevičiaus tarpininkavimu savo knygų kolekciją jis paliko kolegijai. Tačiau oficialiu pradininku laikomas Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas Augustas (1520–1572). Jis turėjo apie 4 tūkst. knygų biblioteką ir visą ją padovanojo universitetui (iki mūsų dienų išliko, deja, tik 14 knygų).

Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje saugoma mokslo laipsnių teikimo registracijos knyga „Laureae Academicæ“ yra vienas vertingiausių Lietuvos mokslo paminklų. Puslapis, kuriame įrašyta M. K. Sarbievijaus pavardė

Nijolė Šulgienė sako, kad knygos tuomet buvo labai vertinamos, jos būdavo ypatinga dovana. Pvz., už žirgą galima buvo nusipirkti 4 knygas, už jautį – 2, už vieną knygą – 3 avinus. Brangios ir dėl to, kad jų viršeliai – odiniai arba pergamentas, jos kartais buvo auksinamos.

Retų spaudinių skyriaus vedėja Virginija Galvanauskaitė pasakoja, kad Rusijos caro įsakymu daugelis knygų, uždarius universitetą (dėl profesorių ir studentų dalyvavimo 1831 m. sukilime caro Nikolajaus I įsakymu 1832 m. universitetas neveikė iki 1919 m.) buvo išvežtos. Išblaškytos, išskaidytos po kitas bibliotekas ir privačius rinkinius Žygimanto Augusto, Sapiegos ir kitų garsių kilmingųjų bibliotekos – po Rusiją, Ukrainą ir kitas šalis. Mokslininkai žino tas vietas, kur knygos yra, bet jų atsiimti negalima. Pasaulyje yra susitarta, kad knygos teguli ten, kur jos dabar yra, svarbu tik, kad nebūtų slepiama jų priklausomybė.

Bibliotekinė Nijolė Šulgienė pasakoja, kad visos knygos saugomos saugyklose, kur matuojama temperatūra, drėgmė. Ypač saugomi vienetiniai egzemplioriai. Pvz., Daukšos ir Mažvydo katekizmai saugomi dar ypatingiau. Tokios knygos pritraukia į Vilnių studijuojančių iš visos Europos. Universiteto biblioteka buvo pradėta kurti anksčiau negu pats universitetas (viena seniausių ir žymiausių Vidurio ir Rytų Europos aukštųjų mokyklų įkurta 1579 m.), dar prie Jėzuitų kolegijos. Steigiant kolegiją ypač prisidėjo vyskupas ir kultūrininkas Valerijonas Protasevičius (1504–1579), kuris rūpinosi, kad kartu su kolegija atsirastų ir biblioteka. Pagrindą šiai bibliotekai davė Vilniaus pavyskupio, literato, humanisto, bibliofilo Georgijaus Albiniiaus (1510–1570) biblioteka (šiuo metu išsklaidyta; Vilniaus universiteto bibliotekoje žinomos tik 6 jam priklausiusios knygos). V. Protasevičiaus tarpininkavimu savo knygų kolekciją jis paliko kolegijai. Tačiau oficialiu pradininku laikomas Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas Augustas (1520–1572). Jis turėjo apie 4 tūkst. knygų biblioteką ir visą ją padovanojo universitetui (iki mūsų dienų išliko, deja, tik 14 knygų).

Siek tiek plačiau apie vieną žymiausių XX a. Lietuvos knygotyros ir bibliotekininkystės specialistų, mokslininką ir pedagogą prof. Levą Vladimirovą, kuris 1948–1964 m. buvo Vilniaus universiteto mokslinės bibliotekos direktorius, o 1964–1970 m. (dvi kadenci-

jas) – Jungtinių Tautų Dag Hamarskjöld Library New Yorke direktorius.

Levas Vladimirovas gimė Peterburgo politechnikos instituto studento Ivano Vladimirovo ir stomatologės bajoraitės Stefanijos Daujotaitės šeimoje. Senelis iš tėvo pusės, Telšių gydytojas, tolstojininkas – davė vaikaičiui Levo Tolstojaus vardą ir visam gyvenimui įdiegė meilę šio rašytojo kūrybai. Rašė lietuvių, rusų, anglų, vokiečių kalbomis, skaitė ir kalbėjo dar keliolika kalbų. Jau 1923–1924 m. talkino Šiauliuose motinos įkurtoje bibliotekoje-skaitykloje. Buvo sukaupęs apie 6 000 knygų įvairiomis kalbomis ir įvairiausiomis temomis. 1932–1936 m. Vytauto Didžiojo universitete studijavo anglų ir vokiečių kalbas bei pedagogiką. Jam dėstė Vosylis Sezemanas, Levas Karsavinas, Mykolas Romeris, Vincas Krėvė, Balys Sruoga, Vaclovas Biržiška. Kauno ir Vilniaus universitetuose dar studijavo ekonomiką. Dalyvavo Antrajame pasauliniame kare Raudonosios armijos gretose, buvo sunkiai sužeistas. 1948 m. pakviestas į Vilniaus universitetą, vadovavo mokslinei bibliotekai ir dėstė įvairias, su bibliotekininkyste susijusias disciplinas. Dalyvavo Tarpautinės bibliotekų asociacijos federacijos (IFLA) darbe, 1973–1977 m. buvo pirmininkas. 1975 m. vieną šios sekcijos posėdžių savo iniciatyva surengė Vilniuje.

Jau tapo tradicija, kad minint Vilniaus universitetą įkūrimo datą, biblioteka plačiai atveria duris lankytojams ir parodo vienintelį Lietuvoje saugomą pirmosios lietuviškos knygos vieną iš dviejų pasaulyje likusių egzempliorių bei keletą kitų retų leidinių ir rankraštinį dokumentą. Taigi ir šiomet, balandžio 1-ąją, lankytojų džiaugsmui P. Smuglevičiaus salėje (Universiteto 3) buvo galima apžiūrėti Martyno Mažvydo „Katekizmą“ bei išeivio iš JAV Vlodo Kulboko bibliotekai padovanotą 1209 m. pergamentą bei kitus unikalius dalykus. □

Balandžio 2 d. „Kultūros“ numeryje, Audronės V. Škiudaitės straipsnyje „Seniausias Vilniaus universiteto bibliotekos dokumentas – išeivijos lietuvių dovana“ įsivėlė klaida: straipsnyje minima Irena Katilienė yra gyva, mirusi yra Teodora Katilienė. Atsiprašome skaitytojų.

Edmundo ir Boleslovos Zdanauskų nuotraukos, fiksavusios atbėgėlių srautą 1940 metais

Istorinis-dokumentinis liudijimas iš prieškario

Astrida Petraitytė

„Iš nežinios į nežinią: Antrojo pasaulinio karo atbėgėliai Lietuvoje“ – taip vadinasi kovo 31 d. Tolerancijos centre (Valstybinio Vilniaus Gaono žydų muziejaus – VVGŽM – padalinyje) atidaryta paroda. Istorinių nuotraukų kolekcijoje užfiksuota 1939 m. rudenį – 1940 m. pavasarį Lietuvos vykdyta „akcija“ – mūsų valstybei atgavus istorinę sostinę, o Lenkijai atsidūrus karo ugnyje, okupacijos negandoje, primtas (daugiausia Vilniuje, bet ir Kaune, kitose vietovėse) galingas atbėgėlių srautas... Tai iš Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus fondų iškeltas lobis – 76 (išlikusios iš 85) Edmundo ir Boleslovos Zdanauskų nuotraukos, oficialiai dokumentavusios valstybės ir visuomeninių organizacijų rūpestį karo audros atblošktais lenkais, žydais, lietuviais – šeimomis, motinomis su mažyliais, našlaičiais, Vilniuje jiems suteiktais būstais, maitinimu, sveikatos ir higienos priežiūra...

Šalia Tolerancijos centre demonstruojamų nuotraukų – ir autentiški ano meto užrašai, juose būtent surandame (vietoje tradicinio šiandienos termino „pabėgėliai“) šį nelaimėlių įvardijimą: atbėgėliai... Apžiūrėdami parodą, regime ir duše besiprausiančius nuogalius vaikučius, ir baltai paklotas lovas, ir bemeistraujančius dirbtuvėse, ir valgyklose prie *bliūdelių* palinkusius... Tai pirmąkart viešai eksponuojamos fotografijos. Kartu su šia paroda parengtas ir išsamus katalogas – tiesiog knyga-albumas, prasmingai atverčiantis mažai žinomą istorinį puslapį.

Štai parodos rengėjų pateikta informacija:

„1940 m. sausio viduryje Lietuvoje apytikriai buvo jau 34 939 Antrojo pasaulinio karo atbėgėliai: 4173 lietuviai, 17 297 lenkai, gudai, rusai ir 13 469 žydai. Vilniuje tvyrojusią atmosferą įamžino fotografų šeima Edmundas (1905–1984) ir Boleslava (Tallat-Kelpšaitė, 1908–1982) Zdanauskai, vykdydami drau-

gijos Vilniaus kraštui remti misiją”.

Parodą trumpais žodeliais pristatė ir jos šeimininkas VVGŽM direktorius Markas Zingeris, ir savo lobiais pasidalijęs Nacionalinio M.K. Čiurlionio dailės muziejaus vadovas Osvaldas Daugelis, ir šio muziejaus darbuotoja, parodos kuratorė bei katalogo sudarytoja Vaida Sirvydaitė-Rakutienė. Prasmingai akcentuota, kad šis prieškario epizodas menkai žinomas, mūsų sąmonėje neužsifiksavęs. (Turiu prisipažinti, kad buvau girdėjusi apie internuotus lenkų karius – kuriems šikart skirta mažiau dėmesio, – bet tikrai buvau nustebinta mūsų valstybės humanitarinės pagalbos civiliams masto).

Pažymėta, kad Vilnius, pagrindinis atbėgėlių prieglobstis, tuomet pats kentėjo nepriteklius, perinamojo (iš priklausomybės Lenkijai) laikotarpio sumaištį, tačiau – sutelktomis ir valstybės, ir visuomeninių organizacijų pastangomis, parėmus užsienio fondams, visos pagalbos funkcijos – apgyvendinimas, maitinimas ir t. t. – vykdytos gana sklandžiai. O Daugelis atkreipė dėmesį į pačių nuotraukų vertę – kai kurie specialistai Zdanauskus vertina labiau už žinomąjį fotografą Janą Bulhaką... Žinia, nekart nuskambėjo apeliacija į mūsų surambėjusią sąžinę, ne taip jautriai atsišaukiant į šių dienų pabėgėlių bėdas...

Šias sveikinimų – parodos pristatymo kalbas prarė M. Zingerio pokalbis su istoriku dr. Gintautu Surgailiu, monografijos „Antrojo pasaulinio karo pabėgėliai ir internuotieji Lenkijos kariai Lietuvoje (1939 09 – 1940)“ autoriumi, parašiusiu ir straipsnį parodos katalogui. Istorikas, atsivertęs savąją monografiją, pacitavo jauno lenkų karininko laišką mylimajai, kuriame jis su nuostaba ir dėkingumu įvertina paprastų, nelabai kalbių, jokių švelnybių nedemonstruojančių lietuvių širdingumą: jie (dažniausiai – jos), sutikdami besitraukiančius lenkų karius, dalija obuolius ir cigaretes, o šiems įsikūrus laikinuose namuose – atneša storom riekėm suraikytos, sviestu apteptos duonos...

gijos Vilniaus kraštui remti misiją”.

Parodą trumpais žodeliais pristatė ir jos šeimininkas VVGŽM direktorius Markas Zingeris, ir savo lobiais pasidalijęs Nacionalinio M.K. Čiurlionio dailės muziejaus vadovas Osvaldas Daugelis, ir šio muziejaus darbuotoja, parodos kuratorė bei katalogo sudarytoja Vaida Sirvydaitė-Rakutienė. Prasmingai akcentuota, kad šis prieškario epizodas menkai žinomas, mūsų sąmonėje neužsifiksavęs. (Turiu prisipažinti, kad buvau girdėjusi apie internuotus lenkų karius – kuriems šikart skirta mažiau dėmesio, – bet tikrai buvau nustebinta mūsų valstybės humanitarinės pagalbos civiliams masto).

Pažymėta, kad Vilnius, pagrindinis atbėgėlių prieglobstis, tuomet pats kentėjo nepriteklius, perinamojo (iš priklausomybės Lenkijai) laikotarpio sumaištį, tačiau – sutelktomis ir valstybės, ir visuomeninių organizacijų pastangomis, parėmus užsienio fondams, visos pagalbos funkcijos – apgyvendinimas, maitinimas ir t. t. – vykdytos gana sklandžiai. O Daugelis atkreipė dėmesį į pačių nuotraukų vertę – kai kurie specialistai Zdanauskus vertina labiau už žinomąjį fotografą Janą Bulhaką... Žinia, nekart nuskambėjo apeliacija į mūsų surambėjusią sąžinę, ne taip jautriai atsišaukiant į šių dienų pabėgėlių bėdas...

Šias sveikinimų – parodos pristatymo kalbas prarė M. Zingerio pokalbis su istoriku dr. Gintautu Surgailiu, monografijos „Antrojo pasaulinio karo pabėgėliai ir internuotieji Lenkijos kariai Lietuvoje (1939 09 – 1940)“ autoriumi, parašiusiu ir straipsnį parodos katalogui. Istorikas, atsivertęs savąją monografiją, pacitavo jauno lenkų karininko laišką mylimajai, kuriame jis su nuostaba ir dėkingumu įvertina paprastų, nelabai kalbių, jokių švelnybių nedemonstruojančių lietuvių širdingumą: jie (dažniausiai – jos), sutikdami besitraukiančius lenkų karius, dalija obuolius ir cigaretes, o šiems įsikūrus laikinuose namuose – atneša storom riekėm suraikytos, sviestu apteptos duonos...

Zingeriui pasiteiravus, ar nuotraukos atspindi realią padėtį – gal tai tiesiog „reklaminė akcija?“, Surgailis paliudijo: nors ir būta kai kurių nesklandumų, bet ištis suteikta išpūdinga pagalba, išreikštas ypatingas žmoniškumas. O

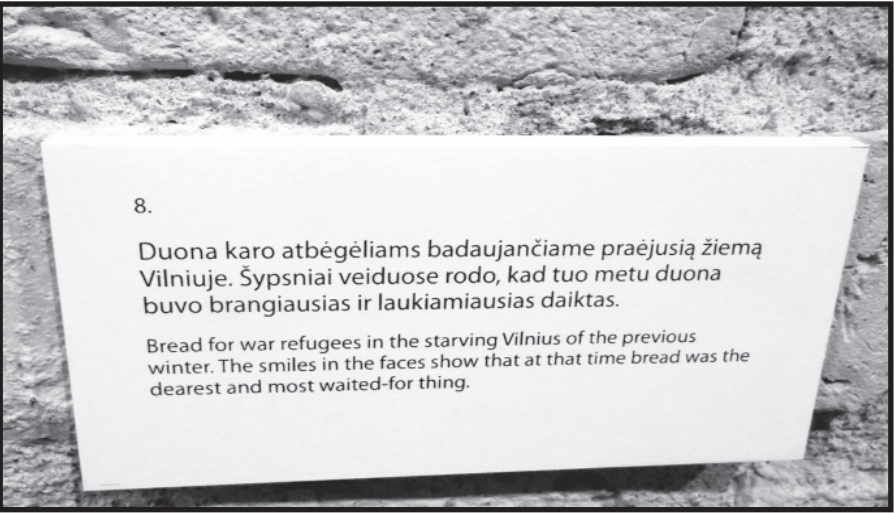
paprašytas įvertinti, ar šių dienų situacija analogiška anai prieškario akcijai, istorikas atsakė retoriniu pasvarstymu: jei sugebama išsaugoti mobiliuosius ir pinigus, bet pametamas pasas; jei pareiškiamas: „Aš atvykau gyventi, o ne dirbti“; jei Lietuva paduodama į teisną už „ne tą“ suteiktą statusą – ar jie tikri pabėgėliai? (Tas „nekorektiškas“ istoriko pasisakymas atleido mane nuo pajautos priedermės protestuoti prieš nuskambėjusius „gerumo“ žodžius, kviečiant labiau atverti sienas ir širdis – knietėjo paklausti, ar nejaučiama atsakomybė už Briuselio, Paryžiaus ir daugelio kitų teroro aktų aukas).

Auditorijai suteikta galimybė klausti ir replikuoti atskleidė – sušvelninant terminologiją – kai kuriuos požiūrių skirtumus. Nežinomas (man) klausytojas kaltinančiu tonu pareiškė: Lietuva niekuo neprisidėjusi, šią pagalbą finansavęs vienas žydų fondas... Ir Surgailis iš savosios monografijos citavo konkrečius mūsų valstybės paramos skaičius, ir jau iš auditorijos pakilo akivaizdžiai šio kaltinimo užgautas Daugelis, darkart priminęs sudėtingą, varganą to meto Lietuvos, ypač Vilniaus padėtį ir – nepaisant to – parodytą gerą valią, suteiktą konkrečią pagalbą. Man norėjosi papildyti: jei Lietuva būtų neparėmusi pinigais, vien suteikusi patalpas – už kurias, matyt, nuomos mokesčio iš atbėgėlių neprašyta? – jau vien tai turėtų užkirsti kelią pretenzijoms: valstybė nieko...

Beje, idilišką mūsų šių globėjų ir atbėgėlių sambūvio vaizdelį kiek pakoregavo – tik jau strėles kiton pusėn nukreipdamas – irgi iš auditorijos pasisakęs istorikas Arūnas Bubnys. Primindamas ne tik civiliams, bet ir lenkų kariams suteiktą pagalbą, jis, deja, turėjo pridurti: dalis tų internuotųjų karių kūrė pagrindines organizacijas, siekusias Vilnių sugrąžinti Lenkijai (skelbdami: „Už duonos kąsnį neparsiduosime!“), jungėsi į Armijos Krajovos būrius, kovojusius ne tik prieš vokiečius ar sovietus...

Po kalbų darkart apėjusi ekspoziciją, stabtelėjusi ties nuotraukomis, išsiskaičiusi į užrašus, išgyvenau ir istorinės negandos skausmą, ir mūsų tautiečių atjautos kilnumą...

Paroda veiks iki gegužės 22 d. □

8.

Duona karo atbėgėliams badaujančiame praėjusią žiemą Vilniuje. Šypsniai veiduose rodo, kad tuo metu duona buvo brangiausias ir laukiamiausias daiktas.

Bread for war refugees in the starving Vilnius of the previous winter. The smiles in the faces show that at that time bread was the dearest and most waited-for thing.

Žalioji kortelė, su kuria trejų metų Birutė atvyko į Ameriką

Birutė su tėvais Čikagoje.

Nuotraukos iš asmeninio Birutės Putriūtės archyvo

„Paklydę paukščiai“ – visos dipukų kartos metafora

Rašytoją **Birutę Putriūtę** kalbina **Dalia Cidzikaitė**

Rimvydas Šilbajoris straipsnio apie Liūnės Sutemos poeziją įžangoje pastebėjo, jog „egzilio lietuvių poetai, kaip ir visa tėvynę praradusių pabėgėlių bendruomenė, dairėsi po svetimą pasaulį lyg laivai miglotoje jūroje, nežinodami, kur galima nuleisti saugumo ir tikrovės inkarus“ (R. Šilbajoris, *Poezijos skaitymai*, 2004). Pasak literatūros kritiko, dalis jų nusprendė, kad tokia išsigelbėjimo žeme gali būti tik prisiminimai apie prarastąją gimtinę, meilę ir ilgesys jai. Tačiau buvo ir tokių, kurie suprato, kad toks kelias ilgai neišsilaikytų ir širdį priartintų prie saviapgaulės – ko nebėra ir nieko nebus. Tokią skirtį, ne vienoje lietuviškoje šeimoje išsivijoje virtusia skaudžia praraja tarp kartų, nesunkiai galima pastebėti ir neseniai pasirodžiusioje JAV lietuvių Birutės Putriūtės knygoje *Lost Birds* (Birchwood Press, 2015). Jos romano veikėjai – tiek jauni, tiek pagyvenę lietuviai – mėgina ne tik susidoroti su karo metais patirtais išgyvenimais, netektimis ir siaubu, bet ir įsisaityti naujoje žemėje – su lietuviška tapatybe ar be jos.

Apie romano atsiradimą, jame gvildinamas temas, užuojautą ir meilę knygos veikėjams bei apskritai apie meilę rašymui kalbuosi su autore, šių metų balandžio 16 dieną knygą pristatysiančią Čikagos skaitytojams Balzeko lietuvių kultūros muziejuje.

Kada pradėjote rašyti? Gal prisimenate pirmuosius savo bandymus? Kaip juos vertinate šiandien?

Toks jausmas, tarsi būčiau rašiusi visą savo gyvenimą. Kai buvome jaunos, aš ir mano draugė kurdavome istorijas ir jas iliustruodavome. Tai buvo mūsų pirmosios knygos. Vėliau kūriau eiles, tačiau rimtai rašyti pradėjau tik persikrausčiusi gyventi į Los Angeles. Būdama aistringa filmų mėgėja, nusprendžiau UCLA lankyti scenarijų rašymo kursus. Bet netrukus pamaciau, jog man toks žanras ne prie širdies. Tada atradau apsakymo žanrą. Pradėjau lankyti grožinės kūrybos klases tame pačiame UCLA universitete. Pirmasis mano apsakymas, kurį parašiau tai klasei, vadinosi „The Talman Rains“ (Talmano gatvės lietūs). Tuo metu aš jau daug metų buvau atitolusi nuo lietuviško gyvenimo. Pradėjau ilgėtis jo, vis dažniau prisimindavau savo vaikystę Čikagos Marquette Parke. Mano profesoriui, rašy-

Knygos autorė Birutė Putriūtė

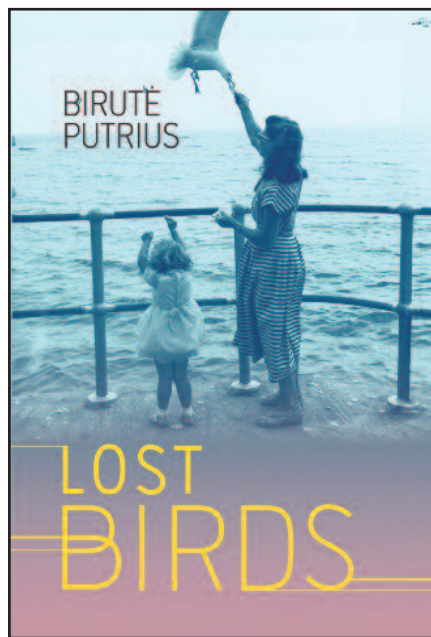
tojui Samui Eisensteinui patiko mano pasakojimai ir jis pakvietė mane prisijungti prie jo suburtos grupės, susitikinėdavusios kartą į dvi savaites. Prisijungiau ir nuo tada rašymas tapo rimtu užsiėmimu. Tiesa, pirmieji mano bandymai nebuvo itin geri. Kai kurie jų taip ir nepateko į knygą, kiti buvo gerokai pakeisti, nors keleto apsakymų perrašyti beveik nereikėjo.

Kiek laiko rašėte romaną *Lost Birds*? Kas keitėsi, kas liko taip pat nuo knygos sumanymo?

Tas grožinės literatūros klases UCLA lankiau 1985 metais. Nuo tada istorijos viena po kitos ėmė sugrįžti, tiesa, ne tokia tvarka, kokia jos sugulė mano knygoje. Aš tiesiog rašiau apie žmones, kuriuos prisiminiau iš savo dienų Čikagoje. Tuo pačiu supratau, jog norėčiau apie kai kuriuos jų parašyti daugiau – papasakoti ilgesnį jų gyvenimo atkarpas. Pasakodama apie vyresniosios kartos išgyvenimus karo ir pokario metais, aš taip pat norėjau parodyti, kaip sunku jai buvo įsikurti Amerikoje. Taip gimė mintis parašyti apsakymų romaną, apimantį maždaug keturiasdešimt metų – nuo dipukų atvykimo į JAV iki Lietuvos nepriklausomybės atgavimo. Romano rašymas vyko labai organiškai, jis brendo sulig kiekvienu nauju apsakymu.

Romano pavadinimas talpus ir daugiaprasmis: tiek angliškai, tiek lietuviškai jį galima išversti kaip „paklydę paukščiai“ arba „prarasti paukščiai“. Kaip ir kodėl atsirado būtent toks pavadinimas?

Tai ir vieno mano anksčiausiai parašytų apsakymų pavadinimas.

Knygos *Lost Birds* viršelis

Jame pagrindinė veikėja Agota Janulis, dirbanti valytoja Prudential pastate ir pro langą stebinti ant Čikagos dangoraižių lizdus sukančius paukščius, galvoja, jog jie šiai vietai – miesto centrui – nepriklauso. Ji prilygina save tiems paukščiams, galvodama, jog ji – irgi viena iš tų „paklydusių paukščių“, gyvenančių ne ten, per toli nuo savo gimtojo lizdo, kuriame gimė. „Paklydę paukščiai“ man tapo visos mūsų kartos metafora.

Net neabejoju, jog dipukų karta, kuriai ir Jūs priklausote, knygoje atpažins jei ne save, tai tikrai savo kaimynus ar pažįstamus. Ar knygoje vaizduojami veikėjai turi tikruosius prototipus tikrovėje?

Ir taip, ir ne. Savo knygos veikėjus kūriau remdamasi prisiminimais apie sutiktus žmones. Tačiau kur kas dažniau jie yra keleto žmonių derinys. Paėmusi emocinę mintį, pavyzdžiui, jaunos motinos mirtį, aš taip pakeisdavau aplinkybes, kad niekas negalėtų atpažinti, kas iš tiesų buvo tikrasis istorijos šaltinis.

Kodėl pasirinkote rašyti apie savo ir savo tėvų karo bei pokario išgyvenimus?

Rašiau apie tai, nes mane domina, ką mano karta ir mūsų tėvai patyrė. Tačiau šią temą pasirinkau dar ir todėl, kad tiek nedaug yra išėjusių knygų anglų kalba, kurios pasakotų apie lietuvių, kitas Baltijos šalių tautas bei rytų europiečius karo metais ir jam pasibaigus. Kai savo pasakojimus skaitydavau amerikiečiams, jie nustebdavo išgirde, kokius išgyvenimus patyrėme. Jie nieko nežino apie šią istorijos dalį. Norėčiau, kad mano knyga pri-

sidėtų prie tokių spragų užpildymo ir galbūt padėtų šviesti jaunesnes lietuvių kartas, besidominčias šiuo istorijos laikotarpiu.

Jums ypač gerai pavyko pavaizduoti mažų vaikų ir paauglių gyvenimą ir patirtį įsikuriant naujoje šalyje, jiems patekus tarp dviejų pasirinkimų – uždaro lietuviškojo ir kur kas daugiau galimybių teikiančio amerikietiškojo gyvenimų. Ar prie to kaip nors prisidėjo Jūsų pačios, kaip vaiko ir paauglės, asmeninė patirtis?

Labai. Prisimenu, kaip keistai jaučiausi Čikagoje su savo ilgomis kasomis ir viršugalvyje užrištu kaspinu, su motinos megztais megztiniais, vilnonėmis kelnėmis kojiniomis, su juodos duonos sumuštiniais ir negalėjimu suprasti nė vieno angliško žodžio. Amerikiečių vaikams mes atrodėme keistai. Būdami tarp jų, visada jautėmės lyg baltos varnos. Niekas negalėjo ištarti mūsų lietuviškų vardų. Danguolė, Gražina, Birutė, todėl mus vadindavo pravardėmis arba tardavo mūsų vardus gerokai juos iškreipdami. Mes iš paskutiniųjų stengėmės pritaipyti ir pernelyg nekristi į akį.

Vis dažniau pasigirsta svarstymų, kad tėvų trauminė patirtis persiduoda ir jų vaikams. Iš dalies tai galima matyti ir Jūsų knygoje. Ar galėtumėte tai pakomentuoti?

Aš tuo nuoširdžiai tikiu. Mes matėme savo tėvus, gedinčius dėl prarastos tėvynės, prarastų giminių ir draugų, savo prarastų darbų, namų ir ūkių. Visas tas tragiškas netektis matėme jų akyse, girdėjome jų balsuose, jų negalėjime suprasti savo suamerikonėjusių vaikų. Manau, jog ta trauma kažin koku būdu yra perduodama, gal per motinos kraują, per liūdnas melodijas, kurias ji niūniuoja žindydamas. Ar mūsų DNR pasikeičia nuo tokio traumos kiekio? Ar rasiinė atmintis perduodama per DNR? Nežinau, kaip tai iš tiesų veikia, bet žinau, kad vaikai irgi kenčia nuo tėvų patirtų traumų ir kad jos daro įtaką ir jų gyvenimams. Daug mano bendraamžių pabėgo iš Čikagos ir pradingo Amerikos tolimuosiuose kampeliuose. Jie taip sėkmingai asimiliavosi, jog aš net negaliu jų surasti „Facebooke“ ar su „Google“ paieška. Jie tiesiog pabėgo nuo praeities naštos, kurią jų tėvai nešė ant savo pečių. Dar kiti pabėgo nuo laisvos Lietuvos fakelo nešimo pareigos tose mažose etninėse kišenėse, kuriose gyveno. Vieni tą fakelą perėmė, kiti nuo jo bėgo kuo galėdami toliau.

Nukelta į 5 psl.

Atkelta iš 4 psl.

Romane rimtas temas lydi humoras ir Jūsų sugebėjimas į daug ką pažiūrėti kitaip, kartais – pro magiškojo realizmo akinius. Tačiau nevengiate ir skaudžių temų, pavyzdžiui, nepilnamečių tvirkini-mo, alkoholizmo, nelaimingų santuokų. Kaip pavyko atrasti, mano galva, pusiausvyrą tarp rimto ir juo-kingo, tikro tikrojo gyvenimo ir vaizduotės?

Daugelis tų pasakojimų parašyti, man susižavėjus Gabrieliu Garcia Marquezu ir jo magiškuoju realizmu. Tada svarsčiau, ar ir kaip magiškas realizmas tiktų lietuviškomis temoms. Pradėjusi su tuo žaisti pamačiau, jog tai labai smagu. Turbūt žinote seną posakį „Neverkia rašytojas – neverks ir skaitytojas.” Taip man nutiko ir su magiškuoju realizmu – jis mane prajuokindavo, ypač rašant apsakymus „Lucy in the Sky” (Liucė danguje) ir „A Foreign Country” (Svetima šalis). Taip, kaip aš matau šį pasaulį, man atrodo, kad jis labai įdomus, pilnas mieliausių dalykų, šalia kurių eina ir tragiški dalykai ir išgyvenimai. Turbūt vienas be kito jie negali egzistuoti. Lietuviai sako: „Nesijuok per daug, nes paskui teks verk-ti.” Galbūt tokia yra natūrali gyvenimo pu-siausvyra. Vaikams ir suaugusiems nutinka tiek baisių, tiek ir nuostabių dalykų. Toks jau tas gyvenimas.

Dvidešimtmetė Birutė Paryžiuje

Visi Jūsų knygos veikėjai yra pavaizduoti su mei-le, užuojauta ir supratimu. Vis dėlto – kuris iš jų Jums artimiausias, arčiausiai širdies? Kurį sekėsi sun-kiausiai pavaizduoti?

Greičiausiai Magda, nelaiminga, pro-tiškai atsilikusi mergaitė, nukentėjusi nuo lėk-tuvų antskrydžio karo metu. Ji pasirodo vi-suose mano apsakymuose. Prisimenu, kiek daug neįgalių vaikų gyveno mano rajone. Žiūrėdavau į juos, nerimavau dėl jų. Gal todėl po daugelio metų dirbau su autistais ir kitą ne-galią turinčiais vidurinės mokyklos moki-niais. Aš simpatizavau jiems. Man taip pat pa-tiko veikėjas Antanas [apsakymai „Trains” ir „The Boarder” – D.C.], kuris nuomojosi kam-barį iš Matų šeimos. Mūsų šeima irgi turėjo tokį nuomininką, ir dėl jo man skaudėjo šir-dį. Pats sudėtingiausias veikėjas buvo Ona. Pa-sakojimus apie ją aš vis perrašinėju ir per-rašinėju, atkakliai ieškodama, ko ji iš tiesų norėjo iš gyvenimo.

Nors puikiai kalbate lietuviškai, rašyti pasirin-kote anglų kalba. Koks Jūsų požiūris į dvikalbystę: ar tai problema, rimtas iššūkis ar vis dėlto privalu-mas?

Mano nuomone, dvikalbystė yra didelis privalumas. Norėčiau, kad mano lietuvių kal-ba būtų labiau išlavinta, gaila, kad nelan-kiau universiteto Lietuvoje. Mano lietuvių kal-bos žodynas nepakankamai turtingas, kad galėčiau rašyti šia kalba. Kalbant lietuviškai, man vis pritrūksta žodžių. Puikiai žinau, kaip vienas ar kitas žodis skamba angliškai, deja, ne lietuviškai. Vis dėlto vertimo darbas, kaip ir kelionės į Lietuvą, gerokai praplėtė mano lietuvių kalbos žinias. Paskutiniu metu skaitau daug lietuviškų knygų apie knygne-šius. Apie juos bus mano naujas romanas. Visa tai, be jokios abejonės, gerina mano lietu-vių kalbą, tačiau aš vis tiek mąstau angliškai ir istorijas savo galvoje taip pat kuriu anglų kalba. □

NAUJOS KNYGOS

Atminties laikas ir erdvė

Renata Šerelytė

C. S. Lewisas savo autobiografinėje knygoje rašė apie „šiaurietiškumą”, kuris jam pa-•uglystėje nušvito kaip „neapbrėpiamos, vaiskios erdvės viršum Atlanto vandenyno, nu-tviekstos nesibaigiančio šiaurės saulėlydžio, toluma, asketizmas” (C. S. Lewis, „Apstulbintas džiaugs-mo”). Taigi kažkas panašaus į mito ilgesį, „Džiaugs-mo atmintį”, vėliau suformavusią įstabų Lewiso Nar-nijos pasaulį ir jo „Kosminės trilogijos” erdvę. Šio mi-tinio „šiaurietiškumo”, susijusio su senovės legen-domis, apraiškos blyksteli iš pažiūros įprastame šiuolaikiniame romane „Menka bėda, jeigu...”, kurio pagrindinį veikėją reikėtų vadinti personažu, o ne he-rojumi ar didvyriu. Negi ortodontas Aleksandras Makdonaldas galėtų pretenduoti į mitinį didingumą, tegu jis ir kilęs iš senos škotų giminės, atvykusios į Kanadą prieš kelis šimtus metų, dar tebemokantis se-nąją geilų kalbą ir senąsias dainas?..

Keistas dalykas, bet veikiausiai galėtų – tam įta-kos neturi nei profesija, nei kasdienybė, įpratinti prie rutinos. Nebent atmintis, šio romano veikėjų stip-rybė. Jeigu pamirštum savo istoriją ir savo giminę, savo klaną, įkūnijantį meilę ir mirtį (romane jį sim-bolizuoja raudoni ir juodi klando vaikų plaukai, pats klando protėvis vadinamas Calum Ruadhu – Raudonoju Kelumu) – tada galbūt viskas pasikeistų. „Jie ištvermingi, bebaimiai, pripratę prie šiurkštaus krašto, ir menka bėda, jeigu jie žus” – šie britų ge-nerolo Džeimso Vulfo, nemėgusio škotų, bet išnau-dojusio jų drąsą mūšiuose žodžiai, pasakyti 1759 m., lydi Raudonojo Kelumo vaikus ir vaikaičius ne vieną amžių.

Šis „šiaurietiškasis” MacLeodo romanas sukom-ponuotas paprastai ir meistriškai, jungiantis tai, kas svarbiausia giminės istorijos prisiminimų grandinėje – ištvermę, narsą, kovą mūšiuose ir prisitai-kymą prie atšiauraus gyvenimo sąlygų, meilę, mirtį ir kraujo ryšius, kurie ne visada reiškiasi kilniais pa-vidalais. Prisiminimų fragmentai jungiami dabarties taško – jaunesnysis brolis Aleksandras Makdonaldas, ortodontas, lanko savo vyriausiąjį brolių Kelumą, pa-sislėpusį nuo pasaulio pigiame Toronto viešbutėlyje, tačiau jokių kraupių ar baisių giminės paslapčių au-torius nė nesiruošia pateikti. Vizito tikslas atrodo vi-siškai banalus – Kelumą brolis aplanko skatinamas broliško jausmo, atveža jam, ištiktam abstinencijos, al-koholio. Jiedu pasišneka geilų kalba, padainuoja, iš-geria, pasidalija prisiminimais. Daug tai ar mažai – te-sprendžia skaitytojas, tik ar daug žmonių galėtų pa-sidalinti prisiminimais, siekiančiais 1779 metus? Dabar, kai net savo senelių neprisimename?.. O štai jie-du gali...

Romano fragmentus verta perskaityti ne kartą, kad atsiskleistų pasakojimo skaidrumas ir tvirtumas. Kad išvystume, kaip atrodo atminties persmelkta kasdienybė – auksinis rugsėjis pietvakario Ontario, laukai, knibždantys nuo nepavargstančių derliaus rin-kėjų Toronto centre besibūriuojantys protestuotojai su plakatais („Pacifistai, Komunistai Jus Myli”, „Jei Manote, Kad Šios Šalies Neverta Ginti, Keliaukite Kur Nors Kitur”, p. 9). Ir tuo pat metu – kaip vis arčiau ir arčiau vandenyno slenka Calum Ruadho, genties pro-tėvio, kapo akmuo, to atšiauraus vandenyno, kurio dugne ilsisi kelionės metu mirusi ir brezentiniame maiše užsiūta prosenė Kotryna, o taip pat – Aleksandro motina su tėvu ir jaunesniuoju broliu, įsmukę po ledu vieną ankstyvą pavasarį. Apie meilę ir ištikimybę ne-daugžodžiaujama – tiesiog šiuose kraštuose, kuriuos „šiurpiaisi” pavadino „ten apsilankęs vienas moksl-iinkas” (p.158), visa tai įkūnija kraujo ryšys, sutvir-

Alistair MacLeod. Menka bėda, jeigu... Romanas. Iš anglų kal-bos vertė Violeta Tauragienė. – Vilnius, Lietuvos rašytojų są-jungos leidykla, 2015

tintas kalba ir poezija, o gal – ir kažkuo daugiau. Šu-nys, katės, delfinas, kumelė Kristė, kuri atlėkdavo prie kranto, kad padėtų Kelumui ištraukti jo valtį – visi jie sujungti rūščia ištikimybę persmelkto genties ry-šio. Ir būti „vietiniu” čia reiškia būti tokiu visą gy-venimą, net jeigu tapsi ortodontu ar aktore (kaip Alek-sandras ir jo dvynė sesuo) ir gyvensi prašmatniuose namuose Kalgaryje: tave visada atpažins. Visada būsi savo klando, savo tėvų ir savo senelių vaikas.

Ne veltui romane pabrėžiamas šis žodis – „vie-ta”, „vietinis”. Tai ne tik vietovės apibrėžimas. Tai at-minties įcentrinimas. Aleksandro sesuo, kalbėdama apie Afrikos gentis, savo broliui papasakojo, kad safario metu nacionaliniame parke matė paskui karves trau-kiančius masajus, ir tai sukėlė turistų nepasitenki-nimą. „Gamtos rezervatai ir nacionaliniai parkai turi ribas, – aiškino jie (safario organizatoriai – R. Š.), bet masajai atsisakė jas pripažinti”, jie nenori ben-dradarbiauti, netgi būna agresyviai nusiteikę, puola. Aišku, turistams tai pasirodė besas nemalonus daly-kas. „Kas bus daroma, – paklausė vienas turistų, – kad jie būtų pašalinti iš šių gražių vietovių?” (p. 227).

Taigi, kosmopolitui „vieta” tampa „vietove”, ku-rioje „vietiniai” nepageidaujami, nes jie neprisitaiko prie atvykėlių mentaliteto ir įpročių. Raudonojo Ke-lumo gentis per ilgus amžius prisitaikė prie naujo kraš-to, išsaugodama savo „vietą” atmintyje ir kalboje. Ir, be abejonės, širdyje. Štai Aleksandro močiutė, kalbi-nama anūko, neatpažįsta jo, bet labai džiaugiasi, kai jis jai geiliškai dainuoja ir pasakoja, o kai Aleksand-ras neištvėręs sako: „Močiute, čia gi aš, gille beag ruadh (raudonplaukis berniukas – geilų k.)”, močiutė „žiūri į mane suglumusi, lyg būčiau pasakęs kažką absur-dišką”, ir atsako”: „Gille beag ruadh – už pusantro tūk-s-tančio kilometrų. Bet aš visur jį atpažinėčiau, visam pla-čiam pasauly. Jis visad bus mano širdies dalelė” (p. 267). Argi ji neteisi? Jei akys apsirinka ir jei net atmintis sušlubuoja, yra dar vienas būdas atpažinti saviškį – šir-dis.

Toli nuo didmiesčių gausmo, vaizdingame Dzūkijos kampelyje, netoli Merkinės esančiame Subartonių kaime veikia mūsų literatūros klasiko Vinco Krėvės-Mickevičiaus (1882–1954) memorialinis muziejus. Muziejų gimtame rašytojo name buvo nutarta įkurti lygiai prieš 50 metų, 1966-aisiais, kai tuometėje sovietinėje Lietuvoje buvo garsių rašytojų muziejų steigimo vėjus. Tokie muziejai buvo įkurti įamžinant garsiausius Lietuvos rašytojus, ir į tą sąrašą ne bet kas galėjo patekti. Žinant sudėtingą rašytojo V. Krėvės-Mickevičiaus gyvenimo kelią, jo vietą lemtingų istorinių permainų metu galima tik stebėtis ir džiaugtis, kad to meto valdžia suprato rašytojo ir jo kūrybos reikšmę ir tokį muziejų leido kurti.

Nuo 2000-ųjų metų muziejui vadovaujanti ir svečius čia priimanti Evelina Buržinskienė, Vilniū iškeitusi į gyvenimą nuošalioje provincijoje, vienkiemyje netoli Merkinės, iš kur kasdien į darbą turi važiuoti kelis kilometrų, sako, kad čia ji atradusi savo vietą ir yra laiminga, kad besidomintiems gali pristatyti ypatingą rašytoją ir jo kūrybą. Pati labiausiai mėgstanti jo dramą „Šarūnas“, ji rašytojo biografiją pasakoja su įdomiomis smulkmenomis, atrodo, žino apie jį labai daug, bet ir pati prisipažįsta, kad kartais patys lankytojai pasako ar papasakoja ką nors dar negirdėto ir įdomaus.

Nereikia tikėtis, kad čia plūsta tų lankytojų minios – jų padaugėja šiltuoju metų laiku, tai po gražias Dzūkijos apylinkes ima važinėti ekskursantai, jie atvyksta ir prie ežero, esančio šalia Subartonių, o kartu užsuka ir į muziejų. Žinoma, čia atvyksta nemažai mokinių ekskursijų, ir kiekvieną lankytoją muziejininkė mielai priima, užregistruoja. Jei dar nelabai seniai per metus muziejus sulaukdavo apie 2 tūkstančius lankytojų, tai dabar jų būna mažiau, bet tie, kurie atvažiuoja, dar kartą įsitikina, koks neeilinis talentas čia gimė.

Lankytojų čia visada padaugėja per įvairius minėjimus, sukaktis, o kai minimi V. Krėvės gimimo jubiliejai, visi renkasi kieme, čia vyksta jo kūrybos skaitymai. Tokie pasisėdėjimai rengiami ir kiekvieną spalio, gimtojo

V. Mickevičiaus - Krėvės muziejus.

Algio Vaškevičiaus nuotraukos

Vinco Krėvės-Mickevičiaus gimtieji namai saugo jo atminimą

Algis Vaškevičius

Muziejuje daug daiktų mena rašytoją

rašytojo mėnesio, šeštadienį. „Visko čia tenka sugalvoti, bet kadangi esu viena, tai nelengva. Tiesa, dabar parengiau muziejaus reorganizacijos planą, jis taps Merkinės muziejaus filialu, tad bus galimybė gauti didesnę finansavimą, įdarbinti daugiau žmonių. Planuojame ir muziejaus remonto darbus, kurie turėtų prasidėti dar šiemet ir baigtis iki jubiliejinių Lietuvai 2018 metų“, – pasakojo muziejaus vadovė.

Name, kuriame gimė rašytojas, daug metų gyveno jo sesuo, vėliau namas liko tuščias. Apie muziejaus įkūrimą čia galvota jau nuo 1959 metų, vėliau jis buvo atstatytas, pakeičiant dalį medžiagų, vietoj molinės aslos sudėjus medinės grindis ir padarius kitus pakeitimus. 1968 metais darbai jau buvo baigti, o memorialinis muziejus pakvietė pirmuosius lankytojus 1972 metais.

E. Buržinskienė pasakoja, kad Mickevičiai buvo vidutiniškai pasiturintys valstiečiai, jų troba turėjo du galus, bet Sūduvos krašte tokias sąlygas turbūt būtų turėję tik vargingiau gyvenantys. V. Krėvės tėvas buvo kaimo seniūnas ir teismo narys, tad jo namas šiek tiek skyrėsi nuo kitų valstiečių pirklių. Kai V. Krėvei buvo 7-eri, jo tėvas vieną namo galą išnuomojo ir taip kelerius metus čia veikė rusiška mokykla, nes tuo metu buvo lietuviškos spaudos draudimo metai. Mokiniai čia susėdavo prie didelio stalo ir mokėsi rusiškai, o kitu laiku būsimąjį rašytoją lietuviškai slapta mokydavo daraktorius.

Muziejaus vadovė sako, kad tada čia mokėsi apie 30 mokinių. Subartonyys buvo daug didesnis kaimas nei dabar – šiandien čia yra vos du mokiniai, kurie mokyti važinėja į Merkinę, o vietoj 64 gyventojų, buvusių 2000-aisiais, dabar jų telikę apie 30.

Muziejaus ekspozicija užima visą namą. Ekskursija prasideda nuo ten, kur tebestovi apsakyme „Antanuko rytas“ rašytojo pavaizduota krosnis, o jos užpečkyje kadaise glaudėsi visa gausi Mickevičių šeimyna – joje augo 11 vaikų, Vincukas buvo vyriausias, tačiau keli jo broliai mirė vaikystėje. Čia eksponuojami surinkti rašytojui ir jo tėvams priklausę daiktai: baldai, buities reikmenys, knygos, nuotraukos, iš kurių galima daugiau sužinoti apie rašytojo gyvenimą.

1972 m. name veikė ne tik muziejus, bet ir kaimo biblioteka. Memorialinio muziejaus – namo ekspozicija buvo papildyta įvairiais leidiniais, rašytojo rankraščių kopijomis. Seklyčia nuo tų laikų irgi mažai pasikeitusi – čia iš Krėvės laikų išlikusi spinta, staliukas ir sieninis laikrodis, kuriuos pats rašytojas parsivežė iš Baku miesto Azerbaidžane, kur gyveno nuo 1909 iki 1920 metų, o į muziejų tas laikrodis pateko iš rašytojo namų Kaune. Anksčiau, iki 2000-ųjų metų šis muziejus priklausė Maironio lietuvių literatūros muziejui Kaune, dabar yra Varėnos rajono savivaldybės žinioje.

Nors ilgai gyveno Užkaukazėje, V. Krėvė-Mickevičius nepamiršo krašto, iš kurio yra kilęs, ir buvo, kaip pats sakė, „kaip medis suaugęs su tėvų

žeme“, tad per kiekvienas vasaros atostogas parvažiuodavo į Lietuvą. Tuo metu jis ne tik aplankydavo artimuosius, bet ir keliaudamas po Dainavos kraštą rinkdavo liaudies dainas ir padavimus, iš kurių vėliau gimė ne viena jo knyga. O vienoje tų naktigonių dainų, užrašytų V. Krėvės, yra ir tokios eilutės: „Terpu girelių, terpu žaliųjų/ Stovi dvareliai./ Terpu raistelių, terpu azarėlių/ Subartonių kaimelis”.

Literatūros kritikas Albertas Zalatorius yra rašęs: „Nors Krėvė gana anksti išvyko iš namų, nors namai kurį laiką jam buvo nesvetingi, bet šilto, jaukaus, uždaro, apsaugoto lizdo vaizdas jam išliko artimas ir mielas. Gal kaip tik toji aplinkybė, kad išklydęs turėjo patirti nemažą išbandymų, ir suformavo jame namų/pasaulio opoziciją, kurios pirmasis narys asocijavosi su jaukumu, ramybe, saugumu, antrasis – su pavojais, nežinia, lūkesčiais”.

Aplankius muziejų, galima pamatyti ne tik namus, kuriuose užaugo V. Krėvė, bet ir vietas, kurias prisimindamas rašytojas aprašė savo kūrinuose. Nemažai tokių kūrinių („Dainavos šalies senų žmonių padavimai”, „Skirgaila”, „Šiaudinėj pastogėj”) sukurta jam gyvenant Azerbaidžane ir negirdint lietuvių kalbos. Jo pats svarbiausias kūrinys buvo Biblijos motyvais parašytas „Dangaus ir žemės sūnūs”, kurio rašytojas taip ir nebailgė.

Pirmoji jo dalis buvo išleista 1949 metais Pietvakarių Bavarijoje, Augsburgio mieste „Sūduvos” spaustuvėje. Rašytojas knygą skyrė savo žmonai Onai Marijai, „sunkaus gyvenimo kelionės draugei”. Leidėjų žodyje rašoma, kad „skaitydamas knygą net nepajunti, kaip atitrūksti nuo šių laikų kasdienybės klaikumo, pamiršti visą nūdienį žmonių brutalumą bei gyvenimo chaotiškumą ir imi gyventi tais ilgesiais, kuriais pavargusi žmonija gyvena prieš du tūkstančius metų, laukdama savo Išganytojo”.

Savo būsimąją žmoną Rebeką Karak rašytojas sutiko Užkaukazėje, o su ja susituokė Vilniuje 1913 metais. Vieni šaltiniai teigia, kad ji buvusi žydų kilmės, kitur rašoma, kad ji kilusi iš gruzinų ar Užkaukazės karaimų šeimos. Po vestuvių ji pakeitė vardą ir tapo Ona Marija. Po metų jiems gimė dukra Ona Aldona, daugiau vaikų profesorius su žmona neturėjo.

Nukelta į 7 psl.

Laikrodis, kurį rašytojas parsivežė iš Baku

Rašytojo, jo žmonos ir dukters kapas Subartonių kapinėse

Atkelta iš 6 psl.

Dramatiškais Lietuvai 1940 metais bolševikams užėmus valdžią Lietuvoje birželio mėnesį V. Krėvė-Mickevičius buvo paskirtas ministro pirmininko pavaduotoju ir užsienio reikalų ministru, vėliau ėjo Ministro pirmininko pareigas. Tačiau jau greitai, po tų metų liepos 1-osios nakties derybų su Sovietų komisaru Viačeslavu Molotovu, kur V. Krėvė išgirdo, kad visos Baltijos šalys turi įeiti į Sovietinių respublikų sąjungą, o jei kultų karas, tai sovietų santvarka išsigalioję Europoje iki Atlanto. Grįžęs iš Maskvos, jis parašė atsistatydinimo pareiškimą ir iš pareigų pasitraukė.

Vokiečių okupacijos metais profesorius buvo suimtas ir tardomas gestapo, pavojus grėsė ir jo žmonai. 1944 m. liepos mėn., vengdamas bolševikų represijų, su šeima jis pasitraukė į Austriją, Glasenbacho stovykloje įkūrė lietuvių gimnaziją, buvo jos direktorius, redagavo žurnalą „Į Tėvynę“.

1947 m. balandžio mėn. Krėvės persikėlė į Ameriką, apsigyveno Filadelfijoje, rašytojas Pensilvanijos universitete dėstė rusų, lenkų, lietuvių kalbas bei lietuvių literatūrą. Jis mirė 1954 m. liepos 7-ąją Marple gyvenvietėje netoli Philadelphijos, ištiktas širdies smūgio.

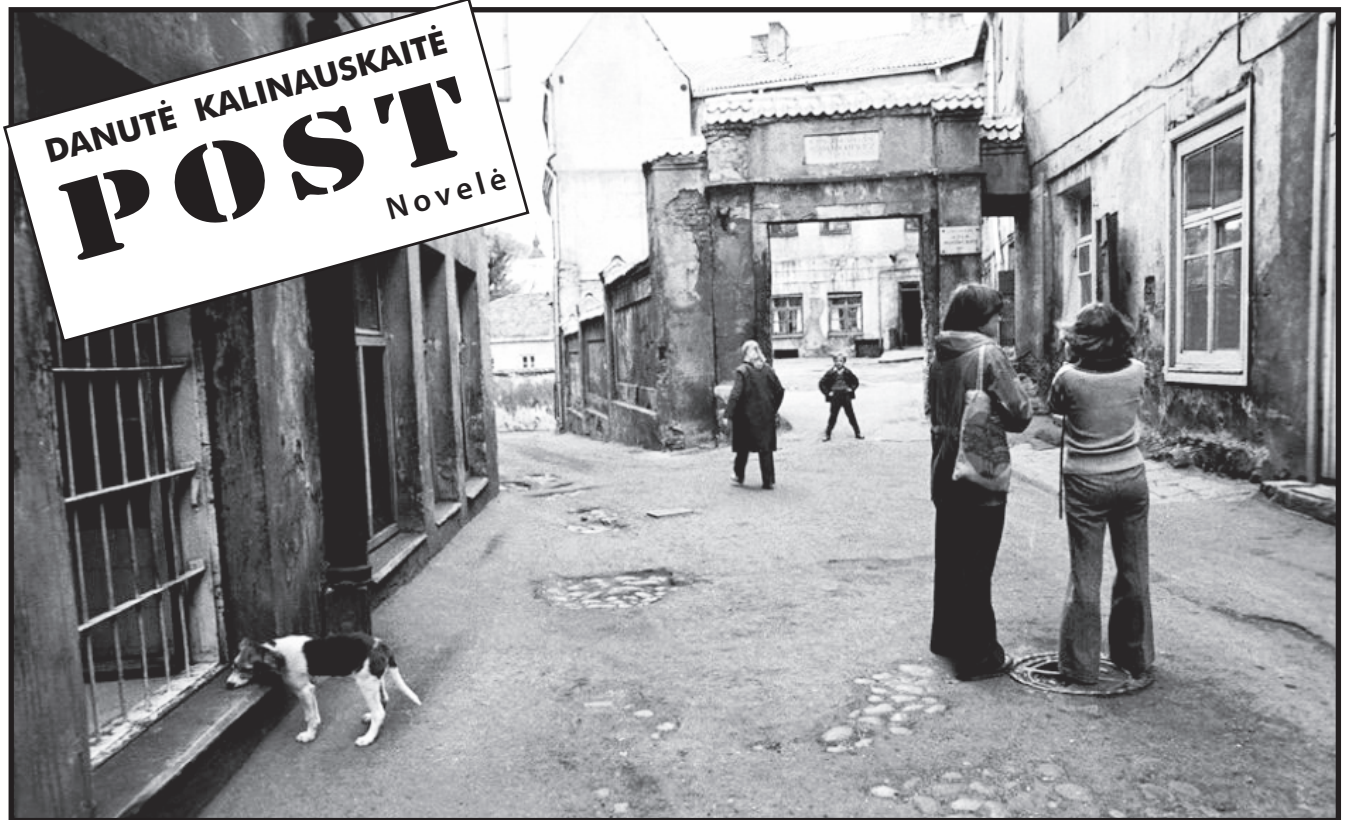
Rašytojas norėjo būti palaidotas gimtajame krašte, ir šis jo noras buvo įvykdytas 1992 m. spalio 19 dieną, kai V. Krėvės ir jo žmonos palaikai iš Putnamo lietuvių kapinių Connecticuto valstijoje buvo perkelti į gimtųjų Subartonių kapines. Tai buvo vienintelis kartas, kai tėvo gimtinę aplankė urnas su palaikais atlydėjusi vienintelė jo dukra Ona Aldona Mošinskienė. Nedidelėse kapinaitėse iš tolo šviečia išpūdingas žinomo medžio drožėjo Ipolito Užkurnio sukurtas paminklinis koplytstulpis garsiajam rašytojui, jo žmonai ir dukrai.

„Su rašytojo dukra man teko susirašinėti, o kai ji 2005 metais mirė Amerikoje, teko pasirūpinti urnos su jos palaikais palaidojimu šalia tėvų Subartonių kapinėse. Čia palaikai palaidoti 2006-aisiais, praėjus keliems mėnesiams po jos mirties. Muziejuje saugome jos atsiųstų fotografijų, kitų daiktų. Ji buvo ištekęsusi du kartus, tačiau vaikų nesusilaukė“, – pasakojo E. Buržinskienė. Muziejininkė žino, kad V. Krėvė buvo susilaukęs nesantuokinės dukters su kita moterimi, kuri taip pat jau mirusi.

V. Krėvė paliko didelį ir labai turtingą kūrybinį palikimą – dar 1921–1930 metais Lietuvoje buvo išleista 10 jo „Raštų“ tomų, Bostone Amerikoje 1956–1961 metais pasirodė 6 „Raštų“ tomai.

Literatūros kritikė Viktorija Daujotytė primena, kad 1952 m. spalio 19 d. Philadelphijoje, minint V. Krėvės septyniasdešimtmetį, Pensilvanijos universiteto profesorius Alfredas Sennas savo kalboje pabrėžė, kad Krėvė esąs vertas Nobelio premijos.

„Galima suprasti šią mintį kaip gražų jubiliejinį gestą, bet ir pakankamai pagrįstą. Universalesnio rašytojo Lietuva neturėjo ir neturi. Vincas Krėvė iš tiesų aprėpė didžiąją triadą, nurodė ir V. Mykoliaičio-Putino: dvasią-dievybę, pasaulį ir žmogų. Jis nutiesė patikimus kelius tarp prigimtosios kultūros ir didžiųjų universalijų. Buvo ir liko Krėvė-krivis, galbūt krivių krivaitis, prisiėmęs pareigą ieškoti savo genčiai, savo tautai kelių į sudėtingą, besikeičiantį pasaulį, nebijant rizikos, atsakomybės, neišvengiamų paklydimų, kaip žmogaus kelio ženklų“, – rašė ji. □

Romualdo Požerskio nuotr.

Tas vaizdas – žmogui užsiuva akį... Pamenat, kino filme „Skafandras ir drugelis“ gydytojų konsiliumas nutarė, kad gražuoliui žurnalo „Elle“ vyriausiajam redaktoriui, širdžių ėdikui, tikram mačo, paralyžuotam po insulto, jos daugiau nebereikės. Sulig kiekvienu dygsniu siaurėjant akipločiui, vyras dar iš visų jėgų šaukia: „Ką jūs darot!“ , bet šauksmas bebalsis, gydytojas jo negirdi – kino salės tamsoje jį girdime tik mes – ir lyg niekur nieko, darbuodamasis kasdieniu darbo įnagių, siuva toliau... Kai vėliau pas tą žmogų ateidavo lankytojai, žmona, vaikai, draugai, į jo pasaulį jie patekdavo pro kitą akį šonan nusuktu obuoliu – lyg pro iluminatorių...

Ką aš daryčiau, vis paskui galvojau, jei man taip dygsnis po dygsnio užsiūtų akį. Abi... Kol siūtų, tikriausiai dar žūt būt stengčiausi išitraukti ką nors šiapus. Tai prilygtų žaidimo „Kokius tris daiktus pasiimtum su savimi į negyvenamą salą?“ banalybei, tik čia, deja, rinktis nelabai būtų iš ko. Šiapus akies voko kaip į negyvenamą salą ko nori nepasiimsi. Galbūt tarp dygsnių dar spėsi vidun įsitempti saulės šviesa, chirurgo veidą ir tą adatą, kieno nors, pavyzdžiui, sienų ar lubų, fragmentą...Na, o visa kita, trūkstama, ten, viduje, jau teks nusipiešti pačiai... Rašančiajam – žinoma, piktžodžiauju – tai rečiausia galimybė, kas žino, gal net išvis likimo suteikta privilegija, rašant nebe nusiziūrėti „per petį“, t.y. ne nusirašinėti realybės formas, o kurti jas iš nieko, piešti tol, kol ten, viduje, aklinoje tamsoje, vėl iš naujo susikurs Diena ir Naktis, sausuma ir jūros, žolė ir medžiai, du didieji žiburiai, didysis – dienai valdyti, mažesnysis – nakčiai, taip pat žvaigždės, dideli vandens gyvūnai ir visokios galinčios judėti esybės, paukščiai, laukiniai žvėrys, galvijai ir ropļiai, – ir sukurtais pasaulis pats kaip jūra ims plaktis į tavo kūno krantus...

Nusipiešti trūkstama... Vis klausiu savęs, kodėl kadaise tai buvo laisvai pasirenkama galimybė, fantazija, vaizduotės išdaigos, kas nori, o dabar dažnai – tik neišvengiamybė. Gal todėl, kad kadaise viskas tavyje ir aplink tave tiesiog sau būdavo, o dabar jau – ištinka? Na, tikrai ima ištikti tai, kas visą laiką būdavo taip, kad tarsai nė nebūdavo (ir nebūtinai šie pokyčiai prasideda senatvėje, kai svirplys iš pievos atsikrausto smuikuoti tavo galvon, gali ir kur kas anksčiau). Štai, pavyzdžiui, nei iš šio, nei iš to ne išaušta, o staiga tave ištinka rytmetys arba perlamutrinė dienos šviesa. Ištinka naktis. Dangus ir debesys. Gali ištikti ir pakelės akmuo ar smilgos stiebas. Miško samanos. Bet kas. Būseną ar jausmą. Taip, kartais ištikusi nusteina net tavo pačios nuostaba ar ypač džiaugsmas, koks jis buvo kitados, – ne išankstinio žinojimo ir baimės atseikėtas atsargus džiaugsmingumas, o tikras džiaugsmas, sprogdinantis ausų būgnelius... Nesupranti, kodėl ima ištikti net paprastų paprasčiausi daiktai – centimetro juostelė ant siuvėjos kaklo drabužių taisykloje. Arba ten pat tavo ranką svarinančios pusmetrinės siuvėjo žirklys. Juodieji serbentai, papildti ant šaligatvio. Išblukusio rašalo ar sutrintos mėlynės spalva Turkijoje vienos rusės šilko suknoje.

Ar kada būtum pagalvojusi, kad ištiks ir tokia kasdienybės kasdienybė – terpentino kvapas? O dabar štai jis neatsiklausia, nori ar nenori, jau pats „pripiešia“ tau kamparą, mentolį, eukaliptą, ir ne šiaip eukaliptą, o su viršūne paremtais debesimis, savana, antilopėmis aukštoje žolėje šuoliui sustingusiu leopardu, – tai vis komponentai, iš kurių gaminamas gydomasis tepalas krūtinei ištepti (tau

41 laipsnis temperatūros ir per tavo dar plokščią dundančią krūtinę važiuoja anglių prikrauti traukinių vagonai); tas kvapas nesustoja pusiaukelėje – jau klijuoja ant padų garsčių lapelius, stato prie lovos staliuką viena koja, ant jo – nekenčiamą pieną su medumi ir plėvele, prakaituotoje pavakarės prieblandoje kaip titnagas ugnį iškelia balsus, rūpestį juose, iškelia net mirties baimę ir, lyg to dar būtų mažą, už lango danguje įpučia raudonas šalčio žarijas, kieme suneša vėpūtinus, po lietvamzdžiu iškloja kumščio storumo ledą, o į juostančius paupio krūmus įsega vilko akių žiburėlius – tam vilkui eglių spyglių prisivėlusiu kailiu kitų vaikų nereikia, tik tos mergaitės, jis užuodžia ją net per tolumo dubulto stiklą...

Serbentų uogos prisiaugina vyno kvapą ir sodo ūksmę, pašaknėse – tamsą, o iš jos – kurmio įkandimą, kai juodos strijos ranka per pusdienį nueina net iki pažasties ir tik per plauką nenumiršti, čia tai jau iš tikrųjų, nes tėvai toli, trijų dienų vestuvėse, o tu palikta tokiai Dulinskienėi su sijonu ir trenirinėm kelnėm, Oceolos, seminolų vado, veidu, su žilų plaukų kuodu ant pakaušio ir už diržo užkištu tomahauku, kuris gerai tinka ir balandai nukirsti, ir žiurkei į dantis užvažiuoti; Dulinskienė į sandėliuką su trauktinėmis ir denatūratu sukursuoja penkiolika kartų per dieną, kol, burbėdama po nosimi, ima lošti šachmatais pati su savimi, pati iš savęs, be paliovos darydama sau šachus, kartais net matus, ir tu jai – tik tarp tų matų... Dar serbentai būtinai prisiaugina vidudienio tingulį – didelį rainą tigra, jis guli nusvarinęs galvą į petunijų duknas, letenas iškišęs pro tvoros statinius ir, kai kas nors eina pro šalį gatve, tingi atplėšti net akies voką. Mieguistus zyziančius vidudienio garsus. Saulės šviesa. Tik kodėl ta saulės šviesa tada, galvoji, būdavo tokia – visur esanti plūstanti saulėgrąžų aliejumi, o dabar kartais jau sena, aptrupėjusiais kraštais? Gal net turinti pretenzijų į biblinį senumą... Prisimerki štai parke ant suoliuko ir pro blakstienas matai žvyruotu taku į tave artėjančią baltą dėmę, atplėsi akis, o ten – toje senoje, biblinėje, šviesoje – balandė baltomis krūtimis. Ji ką tik snape nešėsi nuskintą alyvmedžio šakelę, o gal – kas žino – išskrido iš kieno nors, jau iš šio pasaulio iškeliaujančio, burnos...

Šviesoforo atspindžiai ant šlapio asfalto – žali, geltoni, raudoni – visada pritraukia kalėdinių žaislų atspindžius, tada nuo liktorėlių varvantį vašką, tada nuo eglutės užsidegusią Snieguolės suknelę, atvirukus „S novym godom, s novym sčiasťjem“, geltoną vatinį sniegą su keraminiais žvėreliais tarplanguose ir obuolius ant aukšto po vatine antklode, ir taip labirintas po labirinto veda tave, iki prieini ano meto glūdumą. Ta glūduma – tai snieguotos mėlstančios vakaro tolumos raudoniu pamuštais skvermais, gal todėl, kad požemiuose, rūsiuose tais laikais, pasakodavo žmonės, kas nors nuolat krauju atsikosėdavo kruvinus dantis dėl mūsų visų barstydavo, o mes to nė nežinodavom...

O gruodas? Ką gi pritraukia gruodas? Kai šaltą rytmetį, pirmą kartą pašalus, išeiini į lauką – kaskart užmini ant sužvarbusio mamos veido...

Bet kodėl, savęs klausi, tas terpentinas ir gruodas, ir sutrinta mėlynė suknelės raštuose kitame Žemės krašte vis dar dažnai ištinka tave ne šiaip sau, o kaip išplėšti? Su mėšomis išplėšta saulės šviesa, vėjas, sniegas, siuvėjo žirklys, terpentino kvapas...

Nukelta į 8 psl.

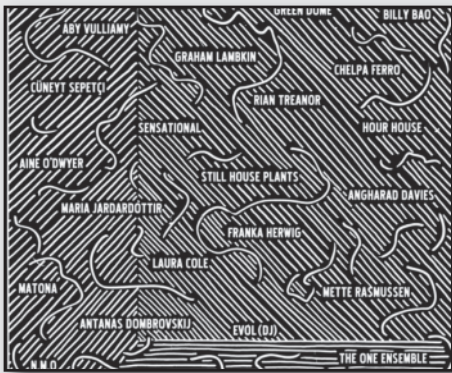
Kultūros kronika

Kovo 29 d. Nacionaliniame operos ir baletų teatre profesionalaus teatro meno kūrėjams įteiktos Kultūros ministerijos įsteigtos premijos ir atminimo ženklai – Auksiniai scenos kryžiai, Padėkos premija ir Boriso Dauguviečio auskaras. Didžiausia sėkmė Lietuvos teatre pernai lydėjo garsų lenkų režisierių Kristianą Lupą (Krystian Lupa), Lietuvos nacionaliniame dramos teatre (LNDT) pastačiusį spektaklį „Didvyrių aikštė“ pagal austrų dramaturgo Tomo Bernardo (Thomas Bernhard) pjesę. Jis nurungė kitus nominantus ir už šio spektaklio režisūrą pelnė Auksinį scenos kryžį. Geriausia pagrindinio vaidmens aktorė – Eglė Gabrėnaitė už ponios Citel vaidmenį jau minėtame spektaklyje „Didvyrių aikštė“. Geriausiu pagrindinio vaidmens aktoriumi tapo Valentinas Masalskis, „Auksiniu scenos kryžiumi“ apdovanotas už Roberto Šusterio vaidmenį spektaklyje „Didvyrių aikštė“ bei vaidmenis spektaklyje „Didis blogis“.

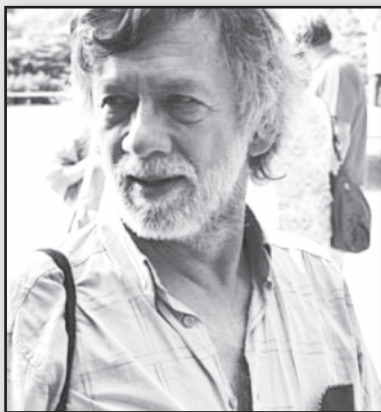

Kovo 31 d. Ukrainos žmogaus teisių dokumentinių filmų festivalio „Docudays UA“ uždaryme pristatytas lietuvių režisieriaus Manto Kvedaravičiaus dokumentinis filmas „Mariupolis“. Jį sukūrė tarptautinė lietuvių, ukrainiečių, vokiečių ir prancūzų komanda. Filmą žiūrovams pristatė ukrainiečių prodiuserė Anna Palenchuk bei jo kūrime dalyvausi visa ukrainiečių komanda. „Mariupolis“ – tai filmas-esė apie industrinį uostamiestį Ukrainoje, Donecko srityje, kur kažkada gyveno graikai. Dabar Mariupolio kasdienybė – nuolatinis karo laukimas, jo buvimas šalia.

Balandžio 9 dieną Šiuolaikinio meno centre Glazge lietuvių menininkų duetas „Weld Mignon“ (Antanas Dombrovskis ir Gailė Griciūtė) pasirodys šiuolaikinės muzikos festivalyje „Counterflows“. Antano Dombrovskio ir Gailės Griciūtės „Weld Mignon“ duetas susikūrė 2014 metais. Tai – kūrybinis dialogas eksperimentuojantis klasikinės bei elektroninės muzikos garsais. Šiuolaikinės muzikos festivalis „Counterflows“ siekia skatinti eksperimentinės muzikos populiarumą ir tarptautinį muzikos atlikėjų bendradarbiavimą.

Kovo 30 – balandžio 2 dienomis literatūros – poezijos skaitymuose Italijoje pristatyta poeto Antano A. Jonyno 2016 metais išleista poezijos rinktinė italų kalba „Camera poetica“ (liet. „Poetiškas kambarys“). Antano A. Jonyno kūrybą poezijos gerbėjams Italijoje pristatė italų kalbininkas, baltistas, lietuviškos literatūros vertėjas į italų kalbą bei Pizos universiteto profesorius Pietro Umberto Dini, išvertęs ir sudaręs rinktinę į italų kalbą. Antanas A. Jonynas apibūdinamas kaip miesto kultūros poetas, melancholiškas meilės ir rudens dainius, vadinamas paskutiniu lyriku. Kūryboje ypač vertinamas asmens privatumas, vadinė laisvė.

POST

Atkelta iš 7 psl.

Gal todėl, kad ne taip paprasta menkutei smulkmenai prisiminti visumos išipareigojimų, o visumai – ramia širdimi, išmintingai ir be sentimentalumo – praradus imperijos didybę kraustyti kampininke į tokį nieką? Instaliuotis skeveldroje. Šukę apgyvendinti kaip namus. T.y. Kaip gyvenimo tropo, dabar gal jau paties svarbiausio, vis mokyti ir mokyti tave metonimijos.

Post... Jis visada ateina, net ir tada, kai, rodos, nieko apčiuopiamo neprarandi.

Ir nori nenori kas nors nuolatos tave veda – ten, atgal, namo (Tai ne sentimentas, čia toji metonimija taip veikia, kai dalis dėl jai vienai žinomų priežasčių reikalauje reikalauja visumos)... Daug nereikia, užtenka smulkmenos – pelės pėdų per sustingusius keptuvės taucus. O tada jau – kiaurai virtuvės sieną rudeniui kiemu, skveru, gatvėm, kur šaltis, kol kas dar besislapstantis ore kaip niekur nesantis, tuoj tau pastos kelią temstančiame skersgatvyje ir, vilkintis ilgą odinį lietaptį, kaip ir visi žudikai profesionalai, staiga pasisukdamas profiliu blykstels peilio geležte, – sinoptikai pranašauja, kad šią nakt pirmą kart netikėtai stipriai pašals ir kad žiema, regis, bus šalta... Namo veda naktinės peteliškės kūno daužymasis į toršero gaubtą – po jo šviesa tik tu ir Gabrielio Garcios Patriarchas, kartu su šikšnosparniais slankiojantis po tuščius rūmus, pasmerktas amžinybės ir trijų sakinių labirintuose... Veda pirmieji lietaus lašai tvankią dieną, šilti, tamprūs, nes juose skaidriomis vandens sienelėmis suspausta žalsva elektara... Per pavasarinį atodėrį – smunkantis sniegas ir požeminis girgždesys, kai, krestelėjusi pasaulį, apie savo užbrinkusią ašį vėl ima suktis Žemė... Kokia nors šalpusnio flanelė. Kvapas. Garsas. Šukės. O visa kita – trūkstama, t.y. visa likusi, – jau nusipieši ir pati...

Tokie – jau tik metonimiški – namai. Namai po namų...

Bet kada būtum pagalvojusi, kad kaip namai – ir labai laikini – tave ims ištikti ir tavo kūnas. Dar taip neseniai apie kūną kaip apie namus skaitydavai tik filosofijos traktatuose ir medicinos bukletuose, pavyzdžiui, plastinės chirurgijos centro reklamoje („Puoselėkite vienintelius savo namus visatoje – kūną, ir, jei Dievas jums suteikė netobulą nosį, nenusiminkite, patikėkite ją mums, šios srities profesionalams“), nes dar neseniai kūnas tik būdavo. Tiksliau, būdavo taip, kad jo kaip nebūdavo. Abi rankos, abi kojos, abi krūtys. O štai dabar stovi po dušu, ir jos tave – skyrium arba ir visos drauge – jau ima ir ištinka. Ištinka abi kojos, abi rankos, abi krūtys. Ištinka pusgeriai inkstai, dar neapsamanoję, neapėję asiūkliais ir pataisais plaučiai ir apynormalė širdis. Ištinka klausa, įkalinta ausų įvijose ir apsukose,

baisu ir pagalvoti, kas būtų, jei ji ištrūktų laisvėn ir sumanytų nebegrįžti. Būtinai ištinka akių šviesa – gerai žinai, kad ji gali būti užsiūta bet kada, tereikia likimui paseilinti siūlo galiuką...

Gal, sakau, taip ima darytis todėl, kad, bėgant metams, savaime kūne imi po truputį iššeimininkės tapti subnuomiminke? Antai visokie išibrovėliai, vagys, kaulų vagis ir kraujagyslėmis klastingai sėlinantis – atminties, kol kas, tiesa, dar tik draugiškai, sako: „Nagi, brangute, ar ne per plačiai čia užsiėmei, lipk ant viršutinio gulto arba pasislink.“ Pasislenki, aišku, padarai vietos... O juk ateis laikas, kai iš jų visų, iš tų vagių, pakelės plėšikų, save ir išvis nuomosiesi, derėsiesi dėl kainų, kalėdinių nuolaidų ir ypač dėl nuomos terminų. Kas žino, gal į savo kūną užėsi tik kada ne kada, ir – tik kaip į svečius... Jau žinau, ką galvojat: „Na, ir vėl ji moko mirti – kas sekundė, kas minutė, kas valandą“. Ne. Aš irgi, kaip ir jūs, – už tvirtą sėdėjimą balne, kai akys dega ugnimi, o ant kojų – saulėj žvilgantis pentinai; visa privaloma kovinė ekipuotė – šarvai, šalmas, vienašmenis kardas, dvi ietys, arbaletas, o ką tik paleistas žeberklas net zvimbia tiesiai tikymu priešo tarpuragin...

... Skaitinėju Karen Blixen „Iš Afrikos“ – tą knygą kartkartėm vis atsiverčiu, gal kad prisiminčiau, kaip nuo žodžių, idant jie vėl taptų tikri, reikia nudrėksti banalybės odele, nušveisti pilkas visuotinio vartojimo apnašas, – ir mane pats susiranda toks epizodas. Kikujai, viena Afrikos gentis, savo mirusiuosius ne laidodavo, o palikdavo lauke hienoms ir maitvanagiams. Rašytojai, jau išmintingai susitaikiusiai su pasauliu ir savimi, patikdavęs tas paprotys – ji manydavusi, kad turbūt malonu gulėti po saule, žvaigždėmis ir taip greitai, švariai ir atvirai išnykti – susilieti su gamta, tapti peizažo dalimi. Aukštoje miško žolėje ar lygumoje ji dažnai rasdavusi glotnią tamsiai rudą kaukolę. Ir ji jai būdavo lyg nuo medžio nukritęs riešutas.

Riešutas... Jei tu netyčia į rastum miško žolėje ar lygumoje, ir ne Afrikos, o Lietuvos, kaip jis tave ištiktų? Kaip *post*? Kaip tam tikra prasme – namai po namų? Vis dėlto... Mąstykim blaiviai – net jei tas riešutas į žolę būtų nukritęs taikiausiu pasaulyje būdu, ar nereiktų suskubti pranešti artimiausiam policijos komisariatui? Ypač jei praeitą žiemą būtų buvę itin šalta. O juk šaltį ir jo braižą mes jau pažįstame, tik dar prisiminsime to nusikaltėlio ypatinguosius požymius: odinis lietaptis, tatuiruoti pirštai, į viršų sušukuoti plaukai, primerktų akių žvilgsnis ir yra žinoma, kad savo bosui tarnauja „tik“ vairuotoju.

Bet šaltis čia, aišku, būtų tik vienas iš įtariamųjų... □

Danutė Kalinauskaitė. *Skersvėjų namai*. Novelės. – Vilnius, Tyto alba, 2015